

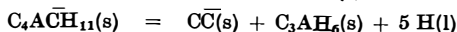
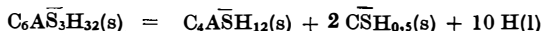
STANOVENÍ STANDARDNÍ SLUČOVACÍ GIBBSOVY ENERGIE, ENTALPIE A ABSOLUTNÍ ENTROPIE HYDRATOVANÝCH SULFO- A KARBOALUMINÁTŮ VÁPENATÝCH

VLADIMÍR ŠATAVA

Katedra technologie silikátů, Vysoká škola chemicko-technologická, Suchbátarova 5, 166 28 Praha 6

Došlo 30. 9. 1987

Ke stanovení hodnot $\Delta_f G^0$, $\Delta_f H^0$ a S^0 $C_6A\bar{S}_3H_{32}$, $C_4A\bar{S}H_{12}$ a $C_4A\bar{C}H_{11}$ bylo využito reakčních entalpií a rovnovážných teplot reakcí

a hodnoty $\Delta_f G^0$ ($C_3A\bar{H}_6$), kterou stanovil Nikušenko.

$$C_6A\bar{S}_3H_{32}: \Delta_f G^0 = -15\,202,00 \text{ kJ} \cdot \text{mol}^{-1}, \Delta_f H^0 = -17\,527,7 \text{ kJ} \cdot \text{mol}^{-1}, \\ S^0 = 1\,916,73 \text{ J} \cdot \text{K}^{-1} \cdot \text{mol}^{-1},$$

$$C_4A\bar{S}H_{12}: \Delta_f G^0 = -7\,779,86 \text{ kJ} \cdot \text{mol}^{-1}, \Delta_f H^0 = -8\,752,1 \text{ kJ} \cdot \text{mol}^{-1}, \\ S^0 = 816,06 \text{ J} \cdot \text{K}^{-1} \cdot \text{mol}^{-1},$$

$$C_4A\bar{S}H_{11}: \Delta_f G^0 = -7\,348,55 \text{ kJ} \cdot \text{mol}^{-1}, \Delta_f H^0 = 8\,241,0 \text{ kJ} \cdot \text{mol}^{-1}, \\ S^0 = 717,52 \text{ J} \cdot \text{K}^{-1} \cdot \text{mol}^{-1}.$$

Součiny rozpustnosti studovaných látek vypočtené z nalezených hodnot $\Delta_f G^0$ s použitím hodnoty $\Delta_f G^0$ ($Al(OH)_4^-$), kterou stanovil Nikušenko, jsou v uspokojivém souhlasu s hodnotami, které byly nalezeny přímým měřením.

ÚVOD

Při tvrdnutí cementových kaší a korozi betonu v roztocích elektrolytů hraje významnou roli tvorba hydratovaných sulfo- a karboaluminátů vápenatých [1]. Termodynamická předpověď podmínek stálosti těchto fází vyžaduje znalost správných a přesných hodnot jejich standardních slučovacíh Gibbsových energií. Doteď byla k dispozici pouze data vypočtená na základě strukturních analogií [2], která nebyla v souladu s experimentálními zkušenostmi. Stanovení těchto hodnot z přímého studia rovnováh vhodných reakcí [3, 4] některé z těchto rozporů odstranilo, avšak značný rozdíl zůstával mezi vypočtenými hodnotami součinů rozpustnosti a jejich hodnotami získanými z přímého měření [5]. Jednou z příčin těchto rozporů se ukázala příliš nízká hodnota standardní slučovací Gibbsovy energie $C_3A\bar{H}_6$ ($-4967 \text{ kJ mol}^{-1}$)², které bylo ve výpočtech použito. Nikušenko [6] ukázal, že správnější údaj lze získat z měření součinu rozpustnosti $C_3A\bar{H}_6$ [7] a k blízké hodnotě $\Delta_f G^0 = -501746 \text{ kJ mol}^{-1}$ došli později Babuškin a Kolomatskij [8].

Druhou příčinou byly nesprávné údaje standardní slučovací Gibbsovy energie iontu $Al(OH)_4^-$, jehož přítomnost ve vodných roztocích, které vznikají rozpouštěním hydratovaných sulfo- a karboaluminátů vápenatých, lze předpokládat. PH těchto roztoků nepřekračuje totiž hodnotu 12,5. Údaje o $\Delta_f G^0$ iontu $Al(OH)_4^-$ uváděné v literatuře ukazují tabulka I.

Tabulka I

Rok	Autoři	$\Delta_f G^0$ kJ . mol ⁻¹
1971	Naumov ¹²	-1 306,28
1972	Stein ¹¹	-1 295,35
1973	Nikušenko ⁶	-1 307,32 ± 2,0
1983	Barett ¹³	-1 269,38
1985	Babuškin ¹⁴	-1 306,28

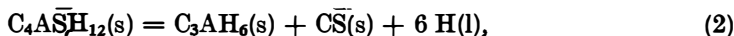
Hodnotu doporučenou Nikušenkem [6], která vychází z experimentálních dat Aksel'ruda [15] a z přímého měření součinu rozpustnosti řady hydratovaných aluminátů vápenatých, lze pokládat za nejvěrohodnější. Je také v souladu s poznatky jiných autorů [16] a jak bude dále ukázáno, také s výsledky této práce.

VÝPOČET STANDARDNÍCH SLUČOVACÍCH GIBBSOVÝCH ENERGIÍ

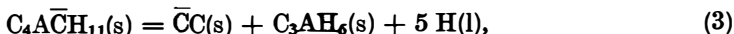
Z hodnot reakčních entalpií a rovnovážných teplot reakcí (za předpokladu, že tlak rovnováhu neovlivňuje), stanovených v dřívějších pracích [3, 4], byla použitím nových dat pro C₃AH₆ získána data pro hydratované sulfo- a karboalumináty vápenaté, která jsou uvedena v tabulce II. Využito bylo reakcí:

$$\Delta_{r1}H^0 = (188,4 \pm 4,2) \text{ kJ mol}^{-1}, T_{r1} = (384 \pm 1) \text{ K},$$

$$\Delta_{r2}H^0 = (50,66 \pm 4,2) \text{ kJ mol}^{-1}, T_{r2} = (450 \pm 2) \text{ K},$$

$$\Delta_{r3}H^0 = (52,42 \pm 2) \text{ kJ mol}^{-1}, T_{r3} = (403 \pm 2) \text{ K}.$$

Tabulka II*)

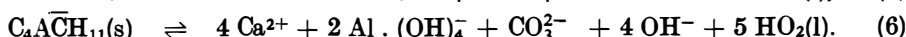
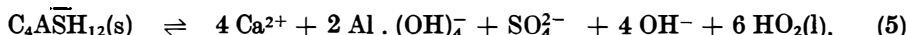
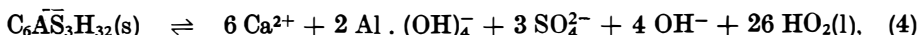
Látka	$\Delta_f H^0$ /kJ . mol ⁻¹	S^0 /J . K ⁻¹ . mol ⁻¹	$\Delta_f G^0$ /kJ . mol ⁻¹
C ₆ $\bar{A}\bar{S}_3\bar{H}_{32}$	-17527,7	1916,73	-15202,0
C ₄ $\bar{A}\bar{S}\bar{H}_{12}$	-8752,1	816,06	-7779,86
C ₄ $\bar{A}\bar{C}\bar{H}_{11}$	-8241,0	717,52	-7348,55

*) Použito hodnot pro C₃AH₆ [14]:

$$\Delta_f H^0 = -5551 \text{ kJ . mol}^{-1}, S^0 = 404,86 \text{ kJ . mol}^{-1} \text{ K}^{-1} \text{ a } \Delta_f G^0 = -5018,46 \text{ kJ . mol}^{-1}$$

VÝPOČET SOUČINŮ ROZPUSTNOSTI

Lze se domnívat, že rozpouštění hydratovaných karbo- a sulfoaluminátů je kongruentní a lze je vystihnout reakcemi:

Použijeme-li hodnoty $\Delta_f G^0(\text{Al}(\text{OH})_4^-)$, kterou stanovil Nikušenko [6], bude standardní reakční Gibbsova energie pro reakci (4) při teplotě 298,1 K

$$\begin{aligned} \Delta_{r4} G^0 &= 6 \Delta_f G^0(\text{Ca}^{2+}) + 2 \Delta_f G^0(\text{Al}(\text{OH})_4^-) + 3 \Delta_f G^0(\text{SO}_4^{2-}) + 4 \Delta_f G^0(\text{OH}^-) + \\ &+ 26 \Delta_f G^0(\text{H}_2\text{O}) - \Delta_f G^0(\text{C}_6\text{AS}_3\text{H}_{32}) = -3318,36 - 2614,49 - 2232,99 - \\ &- 629,52 - 6170,84 + 15202 = 235,8 \text{ kJ.} \end{aligned}$$

Potom

$$\log K_{a4} = \frac{-235800}{2,303 \cdot 8,314 \cdot 298} = -41,32$$

a

$$K_{a4} = 4,72 \cdot 10^{-42}.$$

Podobně pro reakci (5) vypočteme

$$\Delta_{r5} G^0 = 157,24 \text{ kJ} \cdot \text{mol}^{-1}, \log K_{a5} = -27,56 \text{ a } K_{a5} = 2,76 \cdot 10^{-28}.$$

Analogicky pro reakci (6) je

$$\Delta_{r6} G^0 = 179,35 \text{ kJ} \cdot \text{mol}^{-1}, \log K_{a6} = -31,43 \text{ a } K_{a6} = 3,71 \cdot 10^{-32}.$$

Chceme-li vypočtené rovnovážné konstanty srovnávat s hodnotami součinnů rozpustnosti, které z přímého měření rovnovážných koncentrací stanovili Zhang, Zhou a Lou [5], musíme koncentrační údaje přepočítat na aktivity, tj. stanovit aktivitní koeficienty γ_i přítomných iontů, odpovídající iontové síle roztoku I . Aktivitu vody přitom pokládáme za jednotku. Podle Debye-Hückelovy teorie platí Daviesův [17] vzorec

$$\log \gamma_i = -0,507 \cdot z_i^2 \cdot \frac{\sqrt{I}}{1 + \sqrt{I}} - 0,3 I.$$

Přítom iontová síla

$$I = 0,5 \sum_i m_i \cdot z_i^2,$$

kde m_i je molalita uvažovaného iontu a z_i jeho náboj.

Zhang se spolupracovníky naměřil v roztocích, které byly v rovnováze s pevnými fázemi $\text{C}_6\text{AS}_3\text{H}_{32}$, $\text{C}_4\text{ASH}_{12}$ a $\text{C}_4\text{ACH}_{11}$, koncentrace uvedené v tabulce III vyjádřené v milimolech na litr

Tabulka III

Látka	Koncentrace (mmol · l ⁻¹)			
	CaO	CaSO ⁴	Al ₂ O ₃	CaCO ₃
$\text{C}_6\text{AS}_3\text{H}_{32}$	1,223	1,303	0,358	—
$\text{C}_4\text{AS}_3\text{H}_{12}$	2,977	0,330	0,920	—
$\text{C}_4\text{ACH}_{11}$	1,403	—	—	0,702

Vypočtené součiny rozpustnosti jsou pak

$$K_{s1} = [\text{Ca}^{2+}]^6 [\text{Al}(\text{OH})_4^-]^2 [\text{SO}_4^{2-}]^3 [\text{OH}^-]^4 = 1,1 \cdot 10^{-40},$$

$$K_{s2} = [\text{Ca}^{2+}]^4 [\text{Al}(\text{OH})_4^-]^2 [\text{SO}_4^{2-}] [\text{OH}^-]^4 = 1,7 \cdot 10^{-28},$$

$$K_{s3} = [\text{Ca}^{2+}]^4 [\text{Al}(\text{OH})_4^-]^2 [\text{CO}_3^{2-}] [\text{OH}^-]^4 = 1,4 \cdot 10^{-30}.$$

Ze stechiometrie rovnice (4) vyplývá, že

$$[\text{OH}^-] = \frac{2}{3} [\text{Ca}^{2+}]$$

a ze Zhangových dat pak obdržíme

$$[\text{OH}^-] = 1,68 \cdot 10^{-3} \text{ mol} \cdot \text{dm}^{-3}.$$

Iontová síla roztoku, který je v rovnováze s krystaly ettringitu, bude

$$I_4 = 0,5(2,52 \cdot 4 + 0,716 + 1,303 \cdot 4 + 1,68) \cdot 10^{-3} = 8,844 \cdot 10^{-3} \text{ mol} \cdot \text{dm}^{-3}.$$

Použitím Daviesova vztahu obdržíme pro dvojmocné ionty $\gamma_1 = 0,71$ a pro jedno-
mocné $\gamma_1 = 0,92$. Potom

$$K_{a4} = [\gamma^6 \text{Ca}^{2+} \cdot \gamma_{\text{Al}(\text{OH})_4}^2 \cdot \gamma_{\text{SO}_4^{2-}}^3 \cdot \gamma_{\text{OH}^-}^4] \cdot K_{s4} = K_{\gamma 4} \cdot K_{s4} = 0,71^8 \cdot 0,92^6 \cdot 1,1 \times \\ \times 10^{-40} = 4,3 \cdot 10^{-42}.$$

Zcela podobně pro reakci (5) je

$$[\text{OH}^-] = [\text{Ca}^{2+}]$$

a podle Zhangových měření je tedy

$$[\text{OH}^-] = 3,31 \cdot 10^{-3} \text{ mol} \cdot \text{dm}^{-3}.$$

Iontová síla roztoku bude

$$I_5 = 0,5[(2,977 + 0,33) \cdot 4 + 1,84 + 0,331 \cdot 4 + 3,31] \cdot 10^{-3} = 9,857 \cdot 10^{-3} \text{ mol} \cdot \text{dm}^{-3}.$$

Z Daviesova vztahu plyne pro dvojmocné ionty

$$\gamma_1 = 0,68 \text{ a pro jednomocné } \gamma_1 = 0,91. \text{ Potom}$$

$$K_{\gamma 5} = 0,68^5 \cdot 0,91^6 = 0,082 \text{ a } K_{a5} = K_{\gamma 5} \cdot K_{s5} = 0,14 \cdot 10^{-8}.$$

Pro reakci (6) vyplývá opět z údajů Zhangových

$$[\text{OH}^-] = [\text{Ca}^{2+}] = (1,403 + 0,702) \cdot 10^{-3} = 2,105 \cdot 10^{-3}$$

a iontová síla roztoku

$$I_6 = 0,5[(1,403 + 0,702) \cdot 4 + 1,268 + 0,702 \cdot 4 + 2,11] \cdot \\ \cdot 10^{-3} = 7,303 \cdot 10^{-3} \text{ mol} \cdot \text{dm}^{-3}.$$

Použitím Daviesova vztahu obdržíme

$$K_{\gamma 6} = 0,74^5 \cdot 0,928^6 = 0,142 \text{ a } K_{a6} = 1,98 \cdot 10^{-31}.$$

DISKUSE

Porovnání hodnot K_a vypočtených ze standardních slučovacích Gibbsových energií stanovených v této práci s hodnotami K_a , které byly získány přímým měřením [5], ukazuje tabulka IV. Nová data zřejmě vystihují lépe skutečnost. Navíc jsou v souladu s experimentálně stanovenými teplotami reakcí (1), (2) a (3). Tento výsledek je důkazem o správnosti hodnot $\Delta_f G^\circ$ pro C_3AH_6 a $Al \cdot (OH)_4^-$, které stanovil Nikušenko [6]. Rozdíl vypočtených a naměřených hodnot K_a je v mezích experimentálních chyb.

Tabulka IV

Látka	K_a přímé stanovení [5]	K_a vypočteno z dat $\Delta_f G^\circ$
$C_3\bar{A}\bar{S}_3H_{32}$	$4,3 \cdot 10^{-42}$	$4,72 \cdot 10^{-42}$
$C_4\bar{A}\bar{S}H_{12}$	$1,4 \cdot 10^{-27}$	$2,76 \cdot 10^{-28}$
$C_4\bar{A}\bar{C}H_{11}$	$1,98 \cdot 10^{-31}$	$3,71 \cdot 10^{-32}$

Literatura

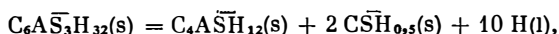
- [1] Taylor H. F. W.: *Chemistry of Cements*, Academic Press, London 1962.
- [2] Babuškin V. I., Matvejev G. M., Mčedlov-Petrosjan O. P.: *Termodinamika silikatov*, Strojizdat, Moskva 1972.
- [3] Šatava V.: *Silikáty* 30, 1 (1986).
- [4] Šatava V.: *Silikáty* 31, 117 (1987).
- [5] Zhang F., Zhou Z., Lou Z.: Solubility Products and Stability of Ettringite. *7th International Congress of Chemistry of Cements*, Paris, Vol. II. p. 88, Paříž 1980.
- [6] Nikušenko V. M., Chotimčenko V. S., Rumjatsjev P. F., Kalinin A. I.: *C. C. Res.* 3, 625 (1973).
- [7] Wells L. S., Clarke W. F., McMurdie H. F.: *J. Res. NBS* 30, 367 (1943).
- [8] Babuškin V., Kolomatskij J.: *Trudy kubanskogo politech. inst.*, Krasnodar 1979.
- [9] Moolenaar R. J., Evans J. C., McKeever L. D.: *J. Phys. Chem.* 74, 3629 (1970).
- [10] Baes F. Ch., Mesmer R. E.: *The Hydrolysis of Cations*. J. Wiley & Sons, New York 1976.
- [11] Stein H. N.: *C. C. Res.* 2, 167 (1972).
- [12] Naumov G. B., Ryženkov V. N., Chodakovskij I.: *Spravočnik termodinamičeskich*, Atomizdat, Moskva 1971.
- [13] Barrett P., Bertrandie D., Bau D.: *C. C. Res.* 13, 789 (1983).
- [14] Babuškin V. I., Matvejev G. M., Mčedlov-Petrosjan O. P.: *Thermodynamics of Silicates*. Springer, Berlin 1985.
- [15] Akseľrud N. V.: *Žur. fiz. chimii*, 29, 2204 (1955).
- [16] Goto S., Tsunetani M., Kondo R.: *Ann. de chim. Fr.* 425 (1979).
- [17] Davies C. V.: *Ion Association*. Butterworths, Londýn 1962.

ОПРЕДЕЛЕНИЕ СТАНДАРТНОЙ ЭНЕРГИИ
ОБРАЗОВАНИЯ ГИББСА, ЭНТАЛЬПИИ
И АБСОЛЮТНОЙ ЭНТРОПИИ ГИДРАТИРОВАННЫХ СУЛЬФО-
И КАРБОАЛЮМИНАТОВ ДВУХВАЛЕНТНОГО КАЛЬЦИЙ

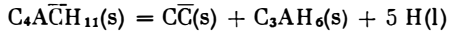
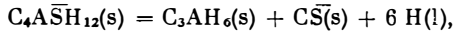
Владимир Шатава

кафедра технологии силикатов Химико-технологического института
166 28 Прага

Для определения величин $\Delta_f G^\circ$, $\Delta_f H^\circ$ и S° $C_3\bar{A}\bar{S}_3H_{32}$, $C_4\bar{A}\bar{S}H_{12}$ и $C_4\bar{A}\bar{C}H_{11}$ использовали тепловые эффекты реакций и равновесные температуры реакций

V. Šatava:

и величину $\Delta_f G^0$ ($C_3\bar{A}\bar{H}_6$), установленную Никущенко.

$$C_6\bar{A}\bar{S}_3\bar{H}_{32} : \Delta_f G^0 = -15\,202,0 \text{ kJ} \cdot \text{mol}^{-1}, \Delta_f H^0 = -17\,527,7 \text{ kJ} \cdot \text{mol}^{-1}, \\ S^0 = 1\,916,73 \text{ J} \cdot \text{K}^{-1} \cdot \text{mol}^{-1}$$

$$C_4\bar{A}\bar{S}\bar{H}_{12} : \Delta_f G^0 = -7\,779,86 \text{ kJ} \cdot \text{mol}^{-1}, \Delta_f H^0 = -8\,752,1 \text{ kJ} \cdot \text{mol}^{-1}, \\ S^0 = 816,06 \text{ J} \cdot \text{K}^{-1} \cdot \text{mol}^{-1}$$

$$C_4\bar{A}\bar{S}\bar{H}_{11} : \Delta_f G^0 = -7\,348,55 \text{ kJ} \cdot \text{mol}^{-1}, \Delta_f H^0 = -8\,241,0 \text{ kJ} \cdot \text{mol}^{-1}, \\ S^0 = 717,52 \text{ J} \cdot \text{K}^{-1} \cdot \text{mol}^{-1}$$

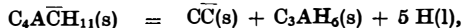
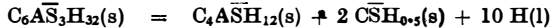
Произведения растворимости исследуемых веществ, рассчитанные на основании найденных величин $\Delta_f G^0$ с применением величины $\Delta_f G^0$ ($Al(OH)_3$), установленной Никущенко, находятся в хорошем согласии с величинами, которые были найдены прямым измерением.

DETERMINATION OF STANDARD GIBBS ENERGY OF FORMATION, ENTHALPY OF FORMATION AND ABSOLUTE ENTROPY OF HYDRATED CALCIUM SULPHOALUMINATES AND CARBOALUMINATES

Vladimír Šatava

Department of Silicate Technology, Institute of Chemical Technology, 166 28 Prague

The reaction enthalpies and equilibrium temperatures of the reactions

and the value of $\Delta_f G^0$ ($C_3\bar{A}\bar{H}_6$), determined by Nikushenko, were used to establish the values of $\Delta_f G^0$, $\Delta_f H^0$ and S^0 for $C_6\bar{A}\bar{S}_3\bar{H}_{32}$, $C_4\bar{A}\bar{S}\bar{H}_{12}$ and $C_4\bar{A}\bar{C}\bar{H}_{11}$.

$$C_6\bar{A}\bar{S}_3\bar{H}_{32} : \Delta_f G^0 = -15\,202,00 \text{ kJ} \cdot \text{mol}^{-1}, \Delta_f H^0 = -17\,527,7 \text{ kJ} \cdot \text{mol}^{-1}, \\ S^0 = 1\,916,73 \text{ J} \cdot \text{K}^{-1} \cdot \text{mol}^{-1},$$

$$C_4\bar{A}\bar{S}\bar{H}_{12} : \Delta_f G^0 = -7\,779,86 \text{ kJ} \cdot \text{mol}^{-1}, \Delta_f H^0 = -8\,752,1 \text{ kJ} \cdot \text{mol}^{-1}, \\ S^0 = 816,06 \text{ J} \cdot \text{K}^{-1} \cdot \text{mol}^{-1},$$

$$C_4\bar{A}\bar{S}\bar{H}_{11} : \Delta_f G^0 = -7\,348,55 \text{ kJ} \cdot \text{mol}^{-1}, \Delta_f H^0 = -8\,241,0 \text{ kJ} \cdot \text{mol}^{-1}, \\ S^0 = 717,52 \text{ J} \cdot \text{K}^{-1} \cdot \text{mol}^{-1}.$$

The solubility products of the substances in question, calculated from the values of $\Delta_f G^0$ with the use of the $\Delta_f G^0$ value found for $Al(OH)_3$ by Nikushenko, are in satisfactory agreement with the values determined by direct measurement.

ULTRAZVUK K NEDESTRUKTIVNÍMU SLEDOVÁNÍ KVALITY materiálů v leteckém a automobilovém průmyslu a v jaderné energetice využívá nově vyvinutá metoda. Rychlosti podélných, příčných a povrchových vln jsou ve vztahu k Youngovu modulu, modulu pružnosti ve smyku, modulu objemové pružnosti, stlačitelnosti, Poissonovu poměru, porozitě, měrné hmotnosti atd. Ultrazvuková spektroskopie se používá ke sledování textury a mikrostruktury.

Am. Cer. Soc. Bul., 65, 1986, č. 11, s. 1461

Fryntová